

Verloren raken, geborgen zijn

5 november 2023

Voorgangers: Henk Meeuws en Heleen Goddijn

Welkom

Lied – Doe mij binnegaan (Huub Oosterhuis; m: Antoine Oomen)

Inleiding

Allerzielen 2023. Wij gedenken onze doden met verdriet, liefde, pijn, dankbaarheid, moeite, berusting, opstandigheid, vredig, gewoontegetrouw... Maar dit keer met eens te meer bezwaard gemoed: zoveel dood om ons heen, zoveel doden, zoveel slachtoffers van natuurrampen, oorlogen, uithongering, terreur, misbruik, zelfzucht, verachting, zoveel doodsdrift, zoveel stomgeslagen monden, zoveel onvermogen...

Hoe nu Allerzielen te vieren? Wat in godsnaam nu te doen?

Zoekend naar antwoord op deze beladen vragen begin ik onze Allerzielenviering toch maar met een wat luchtige opening.

Vroeger, in rijker roomse tijden, kon men op Allerzielen bij katholieke kerken een opmerkelijk schouwspel waarnemen. Mensen kwamen naar de kerk, gingen de kerk in, en kwamen na een kort momentje weer naar buiten, en gingen de kerk weer in; en dat meermaals achtereen – de kerk in en uit, in en uit... Deze vreemde kerkgang heette ‘pesjoenkelen’, en zou ontstaan zijn bij het kapelletje van Portiuncula in het Umbria van Sint Franciscus. Pesjoenkkelende kerkgangers knielden telkens even in de kerk neer om met vijf Onze Vaders, vijf Weesgegroetjes en vijf Eer aan de Vaders zielen uit het vagevuur de hemel in te bidden. En daarbij hoopten zij ook zelf dankzij verdiende aflaten met hemelse hulp geleid te worden op de weg van een zaliger leven en dood. Rare lui, die roomsen...

Hoe nu Allerzielen te vieren? Inmiddels is pesjoenkelen allang een stille dood gestorven; vermoedelijk bij gebrek aan vagevuur of hemel. Toch stel ik voor: we gaan doen wat die vrome pesjoenkelaars ook deden. Schrik niet, u kunt rustig blijven zitten. We gaan niet een vreemd godsvruchtig ritueel uitvoeren. Maar we gaan wel doen wat toen ten diepste ook gedaan werd. Die pesjoenkelaars van destijds wijdden zich met hart en ziel toe aan de ziel en zaligheid van de doden. In hun simpele woorden en daden van volksvroomheid werd het mysterie gekoesterd van het geloof, de hoop en de liefde waarin wij mensen - levenden én doden – for better and for worse onontkoombaar met elkaar verbonden zijn. In hun beleving was het gedenken der doden heilig dienstwerk, toewijding aan liefdedienst in godsnaam...

Dus: wat nu met Allerzielen in godsnaam te doen? Dit dus: toewijding beoefenen. Toewijding beoefenen door hartgrondig te blijven opteren voor zoiets eenvoudigs én tegelijk onbestaanbaar wonderlijks als het dienstwerk van de liefde; door in woord en gebaar niet zomaar onze herinnering aan de gestorvenen te koesteren, maar de doden zélf, ze in het licht te stellen van liefde sterker dan de dood.

Voor hen en met hen en zo ook voor onszelf smeken en zingen we daarom: “Ga mee in ons midden, maak ons uw eigen”; “Doe mij binnegaan in het oord van rust en vrede dat genoemd wordt met uw Naam, Licht van licht, Ontferming, Hemel...”; en niet minder wijden wij ons toe aan hun schreeuw vanuit afgrondelijke donkerte: “Uit de diepte, jou vergeten, roepen wij jou...”

Gebed

Laat ons bidden om wijsheid en kracht en licht bij wat ons nu te doen staat.
Als het donker aan je vreet en het je wakker houdt,
Mijn God sta me dan bij.
Als het nader komt,
als ik het onder ogen moet zien, mijn onvermogen op vele fronten,
Mijn God sta me dan bij.
Als ik mijn leven moet veranderen,
het moet afpellen tot op het bot, het naakte bestaan,
Mijn God sta me dan bij.
Als mijn droom voorbij de laatste grenzen gaat, waar de aarde ophoudt
en noodzakelijk opnieuw moet beginnen, geef ons dan een begaanbare weg.
Mijn lichaam kan niet zonder uw ziel.
Onthoud ons uw toewijding niet, koester ons broze leven, verlicht ons.
Luister naar ons roepen..

Lied – Euit de diepte, jou vergeten (t. Huub Oosterhuis, m. Ton Löwenthal)

Lezing “Maar de mier dan”(Eva Gerlach)

Ik zei tegen iemand
Denk niet dat het overgaat, als je weggaat of doodgaat,
Dat dan het gras gewoon weer opkomt,
De ekster gewoon weer het snoeihout in zijn mond neemt, een nest bouwt,
Zo makkelijk is het niet.

Nee. Als je er niet meer bent,
Als ik je wakkerte niet meer heb en je slaapzaamheid,
Zal het allemaal misgaan. Er zal dan namelijk geen reden meer zijn voor de dingen
Om te bestaan.

En iemand begon te lachen,
Wat heb je, zei hij, wil je nog altijd aankomen ergens,
Denk je nog altijd dat in aanwezigheid een waarheid huist
Groter dan gewoon die van het adres?

Maar de mier dan, riep ik, zijn rennen over de grond
En hoe hij zandkorrels, eieren draagt, zijn nest bouwt onder de plant
En de vrucht daarvan dan en de wortel die groeit in het zand?

Iemand schreef zijn naam op mij dwars over de mijne,
Iemand begroef zich in mij daar waar ik niet wist dat ik er was.
Daarna ontsnapte hij, daarna
Liet hij zich niet meer zien en stond ik in het licht,
Barstte wit uit mijn schors en spreidde mijn takken.

Lied – Staan in licht (t. Huub Oosterhuis, m. Antoine Oomen)

Overweging

Rond 'Allerzielen' gedenken mensen telkens weer hun overledenen. Ze versieren de graven, steken lichtjes aan. Jaarlijks worden op Ground Zero in New York de namen van de slachtoffers van 9/11 genoemd. In het Kindermonument bij Yad Vashem in Jeruzalem klinken dag en nacht de namen van vermoorde kinderen. Elk jaar worden op 27 januari in Auschwitz-Birkenau de slachtoffers van de Holocaust herdacht; elke vijf jaar worden zij in hun menselijke waardigheid bijzonder geëerd met toespraken en bloemenkransen van allerlei hoogmogenden (waaronder ook minder menselijk hooggestemden) die brandende kaarsen bij gedenkplaten zetten. En altijd maar door worden her en der in de wereld de doden herdacht.

Waarom eigenlijk? Waartoe?

Je zou je kunnen proberen je af te wenden, proberen de doden en de dood op afstand te houden: "Ach, dat lichtjes aansteken en zo – lieve mooie traditie, hoor, maar het voert tot niks, dood is dood en blijft dood, en verder niks noemenswaardigs". En dat alsmaar blijven noemen van de namen – gezien de realiteit zou je kunnen verzuchten: "Aangrijpend, maar zinloos dit gedenken. Het houdt moordenaars en slachters niet tegen. Het hellevuur blijft toch overweldigend – kijk maar!". Trouwens, bij het eerbetoon aan de slachtoffers in Auschwitz zou je bitter kunnen opmerken: "Nou, daar zijn we dan mooi te laat mee met dat eren van hun menselijke waardigheid. Daar hebben de doden niets meer aan"...

Dat zou je kunnen proberen te doen, begrijpelijk, en zeggen: dood is dood en verder gaat alles gewoon door, gras komt gewoon weer op, de wereld draait door. Makkelijk zat, simpel als wat, toch?...

Maar de mier dan, en de wortel van de plant en de vrucht? En de kinderen dan? En de doden zelf met hun geloof en verbijstering, hoop en wanhoop, hun liefde en smart? En hun oorspronkelijk levenslicht dan? Als oorspronkelijk licht niet noemenswaardig is, heeft dan duisternis het laatste woord? Maar de overlevenden dan met hun getuigenissen, hun 'sacred stories'? En de rouw van de treurende dan, en de kracht van wie zich tegen de dood verzetten? En de Women Wage Peace – beweging dan, en de Palestijnen en Joden dan die samen blijven lopen en zingen? En die jonge Oekraïense architecten op de Architectuur Biënnale in Venetië dan met hun toewijding aan de wederopbouw van hun land door de connectie tussen mensen te herstellen, de doden een plaats te geven in de samenleving, de aarde niet langer te vergiftigen? Is dat allemaal eigenlijk zinloos fluiten in het donker, uiteindelijk niet noemens- en gedenkwaardig, niets dan lucht en leegte?

Tegen deze luchtledigheid in viëren wij Allerzielen als een statement, een soort belijdenis: doden herdenken is absoluut zinvol en nodig. Het is heilzaam voor ónze ziel en zaligheid, omdat wij mensen gewoonweg niet kunnen volstaan met 'dood is dood en dat is alles'. Het is ook goed en juist voor de doden, want ons herdenken is in-ere-houden, erediens. We eren onze overledenen, we eren alle doden én levenden (onzelf inclusief) – met naam of naamloos, geliefd of veracht, naaste of vreemde, dichtbij of veraf, schuldig of onschuldig – als onvoorwaardelijk beminneerwaardig. We staan ervoor, hoe krakkemikkig ook, dat geen mens voorgoed verloren gaat. We verbinden ons, we stemmen onze ziel en ons hart af op toewijding aan de bron van alle leven, we koesteren het verborgen licht van de liefde.

Wij mensen kúnnen op deze manier gedenken, omdat iemand ooit zijn naam op ons schreef dwars over de onze heen, zich in ons begroef daar waar wij niet wisten dat wij er waren, en zich ontledigt,

ons ontsnapt en zich verbergt, en vanuit heldere afgrond ons roept als geliefde, als Godgewaagd (zo vertaal ik nu de naam 'Israël'), – en zo ons in het licht doet staan...

Wat wij in deze Allerzielenviering doen, zien we zo dadelijk verbeeld in een fragment uit de film *Nostalghia* (achterin het boekje staat daar iets over te lezen). We zien een wat van zichzelf en anderen vervreemde doodzieke man, Andrej, met hardnekkige toewijding een flakkerend kaarsvlammetje koesteren op zijn eenzame laatste tocht door een leeg zwembassin. Hij beloofde dat aan een soort profeet, die in een andere scène in de film na een vlamme toespraak op het Campidoglio in centrum Rome zichzelf in brand steekt als waarschuwing voor het einde van de aarde. Het vlammetje dat Andrej in het zwembassin koestert staat voor het levenslicht der aarde dat dreigt gedooft te worden. Als hij het kaarsje brandend naar de overkant van het bassin weet te brengen lijkt hij zijn bestemming te bereiken.

Wat Andrej doet doen wij nu ook. We delen licht, nemen het aan en zetten het in ons midden. Zo vormen wij een soort kleine oase van licht in onze barre wereld, een baken van koestering, werkzaam teken van toewijding. Hierbij worden we begeleid en gedragen door het 'Lied der liederen' uit de Mauthausencyclus van Mikis Theodorakis, het Hooglied over de gezochte verloren vermoorde geliefde – een van de talloze in onze wereld.

Dan strooien we de namen van onze overleden geliefden en naasten uit over het licht in ons midden. We wijden ze toe aan hun bestemming: de liefdevolle koestering van Degene die alle mensen roept in het licht, onstuitbaar vrij, zo nieuw als Hij

Koesteren: het Licht

- Flim-fragment "Nostalghia"
- Lichtceremonie
- Onderwijl het lied 'Asma Asmaton' van Theodorakis

Koesteren: de doden Noemen van de namen

Lied – Onze Vader (t. Huub Oosterhuis, m. Antoine Oomen)

Collecte

Stilte

Tafelgebed – Gij die de stomgeslagen mond verstaat

Breken en delen

Lied – Gij die un naam (t. Huub Oosterhuis, m. Antoine Oomen)

Zegen

Ter besluit van onze Allerzielenviering rest ons een zegenwens. En wat past bij deze viering nu beter dan deze zegen ter opluchting: In Paradisum!!! ?? Wees gerust, met deze zegen kondig ik niet uw of mijn spoedige uitvaart aan! Daar ga ik niet over, en die staat, hopelijk, nog lang niet voor de deur. Maar ons wacht dadelijk wel de uitgang. Als we zijn uitgezongen gaan we zo meteen de deur uit, de kaarsen gaan uit, de zee-lichtjes gaan uit. Moge dan bij ons uitgaan, de zondagelijkse besognes in, ons dragen: de zegen van eindeloze toewijding en koestering in onvoorwaardelijke liefde– nu, vandaag, en alle dagen, tot in de dood en door de dood heen, tot in de eeuwigheid.

In Paradisum deducant te angeli
In tuo adventu suscipiant te martyres
Et perducant te in civitatem sanctam Jerusalem
Chorus angelorum te suscipiat
Et cum Lazaro, quondam paupere
Aeternam habeas requiem

Als je nu denkt: “Nou, dat moeten we dan nog maar zien, dat weet ik nog zo net niet” – kop op, niet simmen, verhef je hart: je kunt nu meteen gewoon je laten dragen en meezingen in heel een engelenkoor.

Slotlied – Naar het paradijs (naar *In Paradisum*)